

Het Apeldoornsche Bosch

Ooit was het Apeldoornsche Bosch een Joods Psychiatrisch ziekenhuis waar patiënten volgens de typisch joodse traditie konden leven. Tijdens de Tweede Wereldoorlog waande men zich hier veilig. Het was ook een toevluchtsoord voor een aantal joden die in de grote steden aan een razzia waren ontsnapt. Toneelspeler Eli Asser was een van hen. En toch kwam er op een dag een einde aan deze ogenschijnlijke veiligheid.

Van hemel naar hel

Aan het begin van de 20e eeuw ontstond er bij Joodse gemeenschap de behoefte aan een eigen psychiatrische inrichting. Een instelling waar kosjer gegeten werd, waar de Sabbat gerespecteerd werd en waar de Joodse feestdagen werden gevierd. In 1909 werd, als antwoord op deze behoefte, aan de Zutphensestraatweg in Apeldoorn de inrichting 'Het Apeldoornsche Bosch' geopend. Een modern gebouwencomplex met een hoofdgebouw en wee paviljoens voor mannen en vrouwen. Op het terrein stond bovendien een synagoge, een keuken en enkele werkplaatsen waar de patiënten lichte arbeid konden verrichten.

De inrichting werd door de mensen uit Apeldoorn ook wel de Jodenhemel genoemd. De patiënten werden goed verzorgd en tijdens de oorlog was men hier immers veilig, geen razzia's en geen beperkingen zoals elders in het land. Uit verschillende grote steden van het land kwamen de joden hier in de verzorging werken om de razzia's te ontlopen. Men kon zich niet voorstellen dat de Duitsers mensen uit een gesticht op transport zouden zetten.

Toch veranderde in 1943 te Jodenhemel in een Jodenhel. Op 21 januari worden nagenoeg alle patiënten en vijftig verzorgenden op transport gezet naar Auschwitz. Tijdens een eerdere inspectie door haubtstormführer Aus der Fünten werd deze locatie bijzonder geschikt bevonden om als herstellingsoord voor de Waffen SS dienst te doen. Dit betekende dat de huidige bewoners plaats moesten maken. In 40 wagons van de NS werden 869 patiënten onwetend gedeporteerd om niet meer terug te keren. Slechts een aantal van de 175 patiënten en 80 personeelsleden die een nacht eerder uit het gesticht waren gevlucht wisten de oorlog uiteindelijk te overleven.

Aan de dood ontsnapt

Een van die gevluchte personeelsleden was verzorger Eli Asser met zijn toenmalige vriendin. Met pijn in het hart liet hij zijn mensen achter die een onbekende toekomst tegemoet gingen. Wat er precies met hen zou gebeuren kon men enkel uit de vage geruchten opmaken. Inmiddels weten we nauwgezet welke toekomst deze Joden hadden, geen. Het dilemma waarvoor de personeelsleden stonden: wel of niet mee gaan om de mensen te verzorgen, was er hoe dan ook. Een keuze die eigenlijk geen keuze is. De impact van een dergelijke gebeurtenis laat zich door buitenstaanders amper invoelen. Films als 'Schindlers list' van Steven Spielberg en 'The Pianist' van Roman Polanski schetsen beelden die tot de verbeelding spreken en die, ondanks dat het film is, door velen met huivering worden bekeken omdat de achterliggende feiten gewoonweg te gruwelijk zijn.

The Holocaust

De ramp die zich op 21 januari 1943 afspeelde in Apeldoorn staat absoluut niet op zichzelf. Het was in de tijd schering en inslag dat grote groepen mensen, Joden, zigeuners en geesteszieken op transport werden gesteld naar de diverse vernietigingskampen. De vernietiging als absoluut dieptepunt van de lange periode van vernedering en discriminatie die daaraan vooraf ging. Want al sinds 1933 werden Joden in Duitsland systematisch meer en meer uitgesloten van het maatschappelijke leven met als uiteindelijk doel: de wereld Jodenvrij te maken.